

УДК 373.5.018.56:27-789.5J:027.021(477.83/.86)

**ХИРІВСЬКИЙ ЄЗУЇТСЬКИЙ КОЛЕГІУМ ТА ЙОГО
БІБЛІОТЕКА (на прикладі фонду відділу європейської
книги ХІХ–ХХ ст. Львівської національної наукової
бібліотеки України імені В. Стефаника)**

Оксана Береза

*завідувач сектору формування і каталогізації інішомовних видань
ХІХ – середини ХХ ст. відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст.
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2302-1173>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15\(31\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15(31)-10)

Висвітлено історію становлення Хирівського єзуїтського колегіуму – освітньо-виховного закладу, який належав до найкращих та найпрестижніших Колегіумів такого типу у ХІХ – середині ХХ ст. на теренах Східної Європи: від його створення у 1883 році і до ліквідації у вересні 1939 року, в часі Другої світової війни. Розглянуто етапи формування його навчальної бібліотеки та її долю в контексті перебігу різних подій в історії цієї виховної інституції. На основі виявлених примірників, що зберігаються у відділі європейської книги ХІХ–ХХ ст. Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, проаналізовано тематичне наповнення книжкового фонду, його мовну, географічну та хронологічну складову, вказано книгознавчі особливості відповідно до наукової, суспільної та культурної цінності. Акцентовано провенієнційне опрацювання віднайдених друкованих видань. Подано окремі власницькі записи гімназистів Хирівського колегіуму, що збереглися на сторінках книг бібліотеки навчального закладу отців єзуїтів.

Ключові слова: Хирів, єзуїти, Колегіум, конвікт, бібліотека, провенієнцій, бібліотечний фонд.

Постановка проблеми. Дослідження видань із книгозбірні Хирівського єзуїтського колегіуму охоплює загальну характеристику інституційної бібліотеки, аналіз книжкового масиву, опрацьовування типології, висвітлення виду та змісту. Віднайдені видання з хирівської збірки розглянуто з позицій історико-книгознавчого та історико-біографічного аналізу, досліджено цікаві взірці книжкової спадщини навчального закладу отців єзуїтів, що є важливим напрямом вивчення і розкриття історико-культурних фондів бібліотек як вагової складової національного культурного надбання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження та висвітлення історії Хирівського єзуїтського колегіуму присвячена низка розвідок українських [2; 4; 5] та закордонних авторів [6; 7; 9; 10; 12–16; 19; 22–24]. Проте ці статті не повністю висвітлюють питання становлення хирівської бібліотеки, аналіз книжкового масиву, опис провенієнцій на різних етапах існування навчального закладу отців єзуїтів.

Мета статті – охарактеризувати, проаналізувати та описати виявлені друковані видання книгозбірні Хирівського колегіуму, що зберігаються у фонді відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст. Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника), визначити їхній склад і зміст, дослідити книгознавчі особливості цих примірників, розкрити їхню типологію, описати власницькі знаки, що вказують на належність до навчально-виховної інституції, яка була помітним закладом в історії освіти Галичини в ХІХ – середині ХХ ст.

Дослідження історії хирівської бібліотеки, її формування, етапи становлення, змістове наповнення, а також подальшу долю потребувало ознайомлення і вивчення комплексу джерел.

Джерельною базою для написання статті та висвітлення історії Колегіуму і його бібліотеки слугували тематичні збірники: “Księga pamiątkowa 50-lecia Konwikt i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936” [14] та книга “Gimnazjum i konwikt” [6], автором якої є В. Wębenek, а також документи, які зібрали й опублікували в різних виданнях українські та польські дослідники Х. Р. Харчук [5], Е. Kula, М. Pękowska [15]. Вартісним для нашої розвідки став біографічний словник “Chyrowiaczy : słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1939” (ред.: Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz та Jan Niemiec) [12].

Важливим джерелом для написання роботи став масив періодичних матеріалів, присвячений висвітленню історії навчального закладу Хирівського колегіуму отців єзуїтів, як-от: “Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem” [24] та “Sprawozdanie dyrekcji zakładu naukowo-wychowawczego O. O. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny” [23]. Останній виданий у Хиріві в 1928–1929 роках.

Цінними для нашого дослідження є спогади, мемуари насамперед вихованців Хирівського колегіуму. Тут варто відзначити книгу “Chyrowskie poroły”, автором якої є К. Lewicki [16].

Ми використали також довідкові, публіцистичні, художні та інші видання, різноманітні за походженням, видами та змістом, зокрема книгу дослідника історії Хирівського закладу отців єзуїтів Б. Сиванича «Хирівський заклад отців Єзуїтів: історія величі» [4]. Ця книга відома тим, що, крім цікавих фактів про навчальний заклад, містить 220 ілюстрацій, більшість із яких – історичні фотографії.

Методи дослідження: для вирішення завдань та комплексного дослідження використано описовий метод, історико-бібліотекознавчий аналіз.

Наукова новизна полягає у введенні в науковий, суспільний та культурний інформаційний обіг книжкового масиву хирівської книгозбірні, створенні нових бібліографічних записів, їхній систематизації, розшифруванні книжкових знаків, які вказують на належність до цієї навчальної інституції.

Вступ. Розвиток національної бібліотечної науки на сучасному етапі важко уявити без ґрунтовного вивчення книжкової спадщини, що вціліла, дійшла до нашого часу та зберігається у бібліотечних фондах.

Саме аналітика в роботі з друкованими джерелами, їхнє всебічне вивчення та опис дають можливість долучитися дослідникам чи пересічним читачам до нашої глибинної історії, яка за допомогою друкованого слова постає перед нами у сучасних самовиразах, несучи для пізнання наступним поколінням новітні уявлення та відкриття у царині історико-книгознавчого аналізу.

У цьому сенсі опис та аналіз книжкових видань, що збереглися у фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника, їхнє висвітлення і запровадження в електронний обіг є цінною джерельною базою, бо вони

мають велику значущість та є невіддільною частиною вітчизняної історії і важливим фактором збереження духовно-інтелектуального потенціалу держави.

Виявлені видання, які ми опрацьовуємо, належали до книгозбірні однієї з найбагатших інституційних (навчальних) бібліотек Хирівського єзуїтського колегіуму, а тепер зберігаються у фонді відділу європейської книги XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Історія єзуїтів. Відомо, що релігійний орден єзуїтів був заснований ще в середині XVI ст., в часи назрілої потреби реформації католицизму, що доволі непросто втілювалася через запровадження повсюдної інквізиції. Тоді інквізицію часто використовували для захисту католицизму. На противагу цьому, єзуїти основним завданням вважали освіченість та поширення католицької віри. Саме тому Товариство Ісуса розвивало освіту та свої місії. Суспільна відкритість єзуїтської освіти базувалася на безоплатному наданні знань. Тому всі потреби осередків цього товариства задовольняли з прибутків від пожертв (коштів чи землеволодінь).

Від другої половини XVI ст. орден єзуїтів поглиблював навчання та провадив завзяту освітню діяльність у Східній Європі. Тоді було створено декілька Колегіумів. До них належав навчальний заклад з інтернатом (конвіктом), заснований у Тернополі. Там навчалось небагато студентів, бо будівля була невелика, а оплата – доволі високою. Тому в 1882 році ректор Тернопільського інституту отців єзуїтів о. Маріан Моравський вирішив створити новітню школу-інтернат у зручнішому місці та передати для неї матеріальну базу з Тернополя. Для цього він виділив спадщину – 105 000 австрійських рейнських злотих.

І почалася подорож місцями Галичини в пошуках місця, найбільш придатного для нового навчального закладу. З багатьох варіантів о. Маріан вибрав маленьке село Буньковичі поблизу невеличкого галицького містечка Хирова. Це була мальовнича місцевість, оточена густими хвойними лісами, в самому передгір'ї Карпат, над рікою Стрв'яж. На південь від містечка пролягає хребет Бескиди, який у деяких джерелах згадується як плато Хирова.

Отці єзуїти придбали велику ділянку для нового Колегіуму. Комплекс закладу почали будувати у 1883 році, а кінцеві роботи зі спорудження усіх навчальних та житлових корпусів були завершені в 1889 році.

Історія Колегіуму. Освітня інституція була збудована за проектом відомих архітекторів Антонія Луцкевича, Раймонда Меуса та Владислава Островського. Антоній Луцкевич спирався на європейський досвід будівництва такого типу закладів. За його проектом будинок мав бути квадратним, одне крило якого призначалося для Колегіуму, а в іншому крилі планувалося розміщення конвікту. Усередині цієї площі мала бути встановлена величезна каплиця в необароковому стилі.

Будівництво було розділено на етапи, щоб поступово вводити в експлуатацію окремі частини будівлі. 1 січня 1883 року о. Генрик Яцковський освятив наріжний камінь майбутнього Колегіуму, а у травні 1883 року перші єзуїти прибули до Хирова.

Після смерті А. Луцкевича будівництво продовжив тернопільський архітектор Ян Тадеуш Закржевський. Споруда вражала розмірами та гармонійними архітектурними формами, прикрасила хирівське передмістя і чудово вписалася у ландшафт. Розвинута структура будівлі закладу складалася з п'яти з'єднаних між собою будинків, оздоблених ліпниною та настінними розписами, помпезних коридорів та ошатних 327 кімнат, зал. Просторі навчальні аудиторії, лабораторії, спортивна зала, приміщення театру, концертна зала, розкішний природничий музей, кімнати та салони для різноманітних зібрань, проведення заходів, розвинута інфраструктура побутових приміщень (їдальня, пральня, лазня, вбиральня, пекарня) – усе це мало сповна слугувати якісному навчанню, відпочинку та самореалізації учнів.

На початку своєї діяльності Хирівський колегіум поставив перед собою надзвичайно амбітну мету – навчання молоді на засадах християнства, створення найкращих умов для вишколу нової еліти, водночас даючи їм рівень освіти, гідний найвищих стандартів, що плекались у тогочасних найвідоміших навчальних закладах Європи.

Єзуїти прагнули створити науково-дослідну установу, яка б не поступалася провідним європейським школам і забезпечувала чудові умови для навчання. Суворий відбір майбутніх учнів для навчання, запрошення до викладання дисциплін іменитих духовних осіб та педагогів, створення розвинутої і надміцної матеріально-технічної бази – усе це мало забезпечити гідне майбутнє закладу, його престижність, а згодом і визнання у Європі та світі.

І Хирівський колегіум став однією з найпотужніших освітньо-виховних інституцій ХІХ – середини ХХ ст. тодішньої Східної Європи. Провідним гаслом закладу була теза **“DEO, PATRIAE, AMICITIAE”**, тобто **«СЛУЖИ БОГУ, ВІТЧИЗНІ, ПРИЯТЕЛЯМ»**.

У 1890 році хирівська гімназія, що була частиною Колегіуму, отримала статус публічної і стала першою приватною науково-дидактичною інституцією в Галичині. Цього самого року учнівські класи доповнили школярі з Тернополя, де попередньо існував навчальний заклад. На навчання до гімназії вступали діти із заможних римсько-католицьких родин, а також вихованці греко-католицького віросповідання.

Основи фундаментальних знань для учнів викладали незаперечні авторитети свого часу в царині богослів'я, науки, літератури та мистецтва – о. Ян Бейзим, о. Ромуальд Коппенс, о. Теофіл Бжозовський, о. Максиміліан Кольсдорфер, о. Володимир Жукотинський, викладач музики, відомий польський композитор Йосиф Никорович, знаменитий скрипаль ХІХ ст. Никодим Бернацький та багато інших.

Велику роль у формуванні духовного, естетичного та фізичного розвитку учнів Колегіуму виконували різноманітні гуртки аматорського мистецтва, театр, духовий оркестр. Навчальний заклад систематично організовував для вихованців фестини, свята, олімпіади та огляди.

Не останню роль поряд із художньо-мистецьким вихованням учнів у єзуїтському Колегіумі відігравали різноманітні фізкультурно-спортивні, оздоровчі та військово-підготовчі секції, у яких учнівська юнь гартувала фізичний дух.

У різні часи відвідувачами Хирівського колегіуму були такі відомі особи, як майбутній митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький, який перебував у стінах навчального закладу 12–19 серпня 1887 року, єпископ Теодорович, намісники тодішньої Галичини Казимир Бадені та Вітольд Коритовський, наступник трону, а згодом і майбутній імператор Австро-Угорщини Карл Габсбург та інші. Збереглися згадки очевидців про приїзд до Хирова цісаря Австро-Угорщини Франца-Йосифа з нагоди відкриття у містечку залізничного двірця 8 вересня 1893 року. З цієї причини весь Колегіум був сформований у дивізії (окремі класи) і вишикувався біля залізниці. Коли цісарський потяг повільно під'їхав

і цісар вийшов на перон, то капела Хирівського навчального закладу на честь монарха виконала національний гімн. Його Величність привітав численну учнівську громаду і з ректором Юліушем Христіаном обійшов усі дивізії, розпитуючи про успіхи учнів.

Варто зазначити, що скласти іспити на атестат про освіту у навчальному закладі було нелегко. Так, наприклад, із 300 учнів набору 1930 року атестат отримало лише 27 осіб. За час існування зі стін Колегіуму вийшло майже шість тисяч вихованців.

Відомі випускники Колегіуму, серед яких – державні діячі Польщі Євгеніуш Квятковський, Ян Лопушанський, юрист і краєзнавець Мечислав Орлович, керівник Академічного туристичного клубу у Львові, автор багатьох цінних путівників, статей, рефератів, знаний лікар-паразитолог Збігнев Козар, хімік Тадеуш Кучинський, фармацевт Зенон Мартинович, учений-радіотехнік Роман Рудневський, астроном Александр Бінкермаєр, учений-бібліолог Людвіг Бернацький, учений-вулканолог Маурицій Коморович, науковець-аграрій Тадеуш Родкевич, учений-ботанік Маріан Новінський, учений-археолог Тадеуш Сулімірський, скульптор Антоній Вівульський, художник Адам Стика, архітектор Мирон Вендзилович, актор Ян Козловський, хореограф-дослідник Станіслав Гловацький та інші, – стали непохитними авторитетами європейської та світової богословської думки, світочами науки, літератури і мистецтва, якими пишається прогресивна світова спільнота. А учня та випускника Хирівського закладу отців єзуїтів Станіслава Костку Старовецького 13 червня 1999 року беатифікував Папа Іван Павло II, а місіонер і викладач Ян Бейзим беатифікований 18 серпня 2002 року.

Плекаючи в основі своєї місійної діяльності засади християнства, глибокої духовності та невідступної віри, єзуїти повсякчас мушили спиратися на ґрунт міцних енциклопедичних знань, запорукою яких насамперед була книга.

Окремі віхи історії бібліотеки: формування та її доля. Найголовнішим осердям Хирівського навчального закладу була його бібліотека. Початок її формування – передавання великої частини книгозбірні (орієнтовно 6 тисяч друків) Тернопільського колегіуму.

Основний переданий масив – дидактична література, навчальні посібники, художня проза, підручники з релігії та риторики. Єзуїти дуже ретельно добирали книги та передбачали спеціальні

приміщення для їхнього зберігання, які також слугували своєрідною читальнею. Це були великі зали, в яких розміщувалися книжкові шафи, спеціальні стелажи та інші функціональні бібліотечні меблі.

У міжвоєнний період хирівська бібліотека налічувала приблизно 50 тис. примірників. Це були середньовічні пергаменти, інкунабули та інші бібліографічні цінності, багато рідкісних знахідок, зокрема оригінальний рукопис Булли Папи Бенедикта VIII (1304), книжкові видання XVI ст., але найбільше була репрезентована книга XVIII ст. Книжковою вартісністю відзначалися також академічні підручники та наукові праці з різних галузей: математики, астрономії, геології, географії, картографії, археології, медицини, архітектури, релігії. Останні друкували переважно латинською та грецькою мовами. Також хирівська книгозбірня мала багато книг польською мовою. Велику наукову цінність тогочасної хирівської бібліотеки становила колекція географічних карт XVIII–XIX ст., що налічувала 300 друківаних одиниць.

Хирівський заклад старанно зберігав стародруки та дбав про систематичне збільшення книгозбірні, купуючи тогочасні видавничі новинки. Багато видань потрапляли до бібліотеки як обов'язковий примірник і як дарунки тогочасних різноманітних наукових інституцій.

Бібліотека Хирівського колегіуму розміщувалася в читальних залах площею понад 300 м². Спочатку ці приміщення освітлювали нафтовими лампами, але під кінець 1886 року було впроваджено газолінове освітлення, щоб мінімізувати пожежні ризики. Газолін надходив трубами в стінах. Ці нововведення не виправдали себе, і було вирішено повернутися до традиційного нафтового освітлення. Незважаючи на всі заходи безпеки, в травні 1890 року в хирівському закладі спалахнула велика пожежа. На щастя, бібліотека, завдяки злагодженим діям отців і старших гімназистів, не постраждала.

У 1893 році книгозбірня налічувала кілька тисяч примірників із різними видами книжкових знаків хирівської бібліотеки.

Характерні особливості складу та змісту фонду. Бібліотечний фонд хирівської книгозбірні мав універсальний характер. За галузевою ознакою це були книги філософські, теологічні, релігійні, а також історичні, філологічні, географічні, природознавчі, розвідки з медицини, фізики, хімії, архітектури. Велику частину становила

художня література. За мовною належністю 80 % бібліотеки – книги польською, 10 % – німецькою і решта – французькою, латинською та грецькою мовами. Із загального книгозбору були виокремлені підбібліотеки:

1. Бібліотека Колегіуму – понад 15 тис. друків.
2. Професорська, або науково-дидактична, – від вісьмох тисяч друків і щороку отримувала понад 200 примірників.
3. Учнівська, яку щороку поповнювали нові надходження з різних джерел: подарунки, купівля тощо.

У професорській бібліотеці були книги з мовознавства, літературознавства, історії, педагогіки, теології, філософії, юриспруденції, природознавства, біології, каталоги, словники, енциклопедії й інші довідкові видання, а також твори класиків польською, французькою, англійською та німецькою мовами і наукові видання.

Учнівська бібліотека до Першої світової війни налічувала приблизно шість тисяч книг. Переважно це були шкільні підручники, довідкові видання, покажчики, художня література, календарі, книги з історії, географії, путівники та чимало видань про подорожі. Усі книги були поділені на окремі бібліотеки для кожного класу (“*dywizji*”) та називалися “*dywizyjnymi*” (дивізійними).

У Хирівському колегіумі велике значення надавали гуртковій роботі. Працювало багато різноманітних гуртків: фотографічний, музичний, гурток співу, малювання, а також гурток релігії, де вихователі прищеплювали гімназістам навички самостійної праці з книжкою та спонукали їх до творчого мислення і підходу. Кожен із гуртків Хирівського колегіуму мав бібліотеку, яку формували книги з малярства, рисунка, графіки, альбоми з репродукціями відомих митців та інші мистецькі зібрання. Музична бібліотека мала кілька відділів: оркестровий, хоровий та вокальний і налічувала приблизно чотири тисячі нот та книг з історії музики та музикології.

Бібліотечний фонд Хирівського колегіуму відображав високий рівень освіти у закладі та нараховував понад 26 000 одиниць друку духовної, релігійознавчої, наукової і художньої літератури для викладачів і 10 000 одиниць друку для учнів. Книги з богослів'я, видання творів Арістотеля, Платона, Данте, Шекспіра, Макиавеллі, Рабле, Словацького, Міцкевича, Сенкевича та багатьох інших відомих авторів були окрасою книжкового фонду навчального закладу.

Трагічні події на території Хирова та його Колегіуму в перші дні Другої світової війни торкнулися не лише його вихованців, професорів, а й бібліотеки. Багато друків з хирівської книгозбірні було розпорошено та втрачено. Володимир Дорошенко згадував у статті, опублікованій у «Краківських вістях», що «багато вартісного пропало у відомім замку в Підгірцях, в майнах Павликовських у Медиці, в монастирі єзуїтів у Хирові» [1, с. 165].

Коли радянські військові окупували приміщення Хирівського колегіуму, то насамперед вони вивезли книги з приміщень навчального закладу, хаотично складаючи їх просто неба на пероні Хирівського двірця. За кілька тижнів, коли ці видання пролежали під сонцем, вітром і дощем, узялися перевозити їх частинами в різні бібліотеки Львова, Самбора та Дрогобича.

На превеликий жаль, доля багатьох книг хирівської бібліотеки невідома. Однак певна кількість цих видань зберігається у відділі європейської книги XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаніка, яку ми маємо можливість описувати та досліджувати. Кількість опрацьованих видань із книгозбору “*Collegium Soc. Jesu Chyroviense*” на сьогодні налічує **140** примірників. Хронологічні межі знайдених та досліджуваних хирівських друків – **1821–1913** роки. Найстаріше видання, яке зберігається у фонді відділу європейської книги XIX–XX ст., датоване **1821** роком:

Liguori, Alfonso Maria de. Apparecchio alla morte : ossia, Considerazioni sulle massime eterne : utili a tutti per meditare, ed a' sacerdoti per predicare / opera del beato Alfonso De Liguori. Bassano : Remondini, 1821. 444 s [17].

За галузевою ознакою хирівські видання умовно можна поділити на історичні, теологічні, юридичні, географічні. Багато представлена релігійна та теологічна література. Книги з богословської, наукової думки, літератури та мистецтва відображають підходи отців єзуїтів до питання комплектування бібліотеки. Кількісну перевагу теологічної літератури зумовила необхідність відправлення богослужінь та провадження чернечого життя. Чільне місце в збірці посідає навчальна література – посібники, граматики, розмовники, словники, книги з математики, мовознавства.

За мовною ознакою більшість друкованих видань Хирівського колегіуму – польською та французькою мовами, а решта – німецькою

та англійською. Також знаходимо друки латинською. Це переважно релігійні книги: бревіарії, священні писання, зібрання молитовних текстів, пастирські листи, біографії отців церкви.

Практично на усіх книгах хирівської бібліотеки наявні позначки та штампи різної форми: овальні, круглі, прямокутні. Це екслібриси, печатки, наліпки тощо. Цікавим є також і те, що на корінці видань унизу вказаний порядковий номер, нанесений горизонтально або вертикально, зазвичай срібною фарбою. Дослідження різноманітних власницьких знаків є важливим напрямом книгознавчої діяльності, бо, власне, книжковий знак вказує на належність книги та слугує джерелом книгознавчих і бібліотекознавчих досліджень. У деяких випадках власницькі записи на хирівських виданнях, на жаль, нечитабельні або затерті з плином часу, а інші важко розшифрувати.

Особливий інтерес становлять примірники з помітками самих вихованців чи професорів Колегіуму, дарчі написи, адресовані отцям, тощо. Наприклад, цікавим є запис на виданні *Boylesve Marin de. Les Grands siècles et les grands hommes : coup d'oeil sur l'histoire du monde. Paris : Jules Vic, 1878. 132 s [8]*, який залишив гімназист Тадеуш Погорецький (Tadeusz Pohorecki) – свідок приїзду до Хирова імператора Австро-Угорщини Франца Йосифа. Можемо припустити, що цей візит настільки схвилював учня, що він на полях книги написав віршовані рядки:

“Niepotrzeba nam oświaty,
W[yrzekł pan kurator];
Niech ludzie w ciemności bro[dza,
Niech się durnie z durniów rodzą],
Wiwat! Imperator!” [8].

На авантитулі примірника поміщений малюнок учня, що відтворює чоловіка у військовій формі, на кількох сторінках намальовані тварини, а також є зображення поважного чоловіка з бородою та шаржі на гімназистів.

Окреме зацікавлення у дослідників викликають знахідки у книгах, які збереглися між сторінками і могли слугувати своєрідними закладками. Вони мають смислове, а подекуди й велике емоційне навантаження. Скажімо, в примірниках ми знаходимо вітальні

листівки вихованців закладу, адресовані їхнім родинам, приватні листи, засушені листки та квіти тощо.

Опис книжкових знаків віднайдених видань. Книжкові знаки, залишені на сторінках друкованих видань, є цінним джерелом для дослідження у галузі книгознавчих дисциплін. Книжкову колекцію Хирівського колегіуму від початку заснування маркували такими книжковими знаками, як штампи, печатки, наліпки, бібліотечні марки тощо. На окремих друкованих виданнях знаходимо рукописні написи чорнилом – **Bibl. Chyrów**. Дещо пізніше був створений друкований художній екслібрис – чорно-білий прямокутний знак із центральним квадратом, на якому зображені великі рельєфні літери **HIS**, а зверху та знизу – менші літери **EX LIBRIS**, розміщені разом із назвою Колегіуму **COLL CHYROVIENSIS SOC. JESU**. Літери **HIS** – це знак Товариства Ісуса (акронім латинською мовою імені Ісус). Від зазначених літер відходять лінії. Квадрат обабіч обрамлений рослинним орнаментом, що нагадує листочки, та завершується зверху центральною квіткою. Екслібрис зазвичай розміщували на форзаці книги.

Усі хирівські друки, які подарував Тернопільський колегіум, містили знак **Collegium Soc. Jesu Tarnopolitanum i Zakład nauk. T. J. w Tarnopolu** та **Pensionat de Tarnopol**. Решта видань були промарковані такими книжковими знаками:

Biblioteka Dywizyi I. w Chyrowie.

Collegium Soc. Jesu Chyrowiense.

Bibljioteka Kolegium o. o. Jezuitów w Chyrowie.

Biblioteka Konwiktu, T. J.

III Dywizya.

Dyw. 2.

Bibloteka piątej dywizyi.

Biblioteka KL. II. w Chyrowie.

Biblioteka KL. IV. w Chyrowie.

Biblioteka Kl. VI. w Chyrowie.

Bibl. Professorum S. J. Chyrów.

Ad Us. Professorum S. J. Chyrów.

Biblioteka Dywizyi I. w Chyrowie.

Biblioteka Starszej Dywizyi Konwiktu, T. J.

Ex libris Coll. Chyrowi. Ensis. Soc. Jesu.

Уся інформація про друковані хирівські видання відображена в карткових та алфавітних каталогах. Розстановка книг у бібліотеці була предметно-тематичною, а в окремих відділах видання розміщували за форматом. Книжкові шафи ознаковували великими алфавітними літерами, полиці – римськими цифрами, а книги на полицях – арабськими.

До Першої світової війни було каталогізовано чотири тисячі томів. У 1911 році бібліотека Колегіуму налічувала вісім тисяч примірників, а впродовж наступних 15 років книгозбір збільшився до 50 тисяч томів. На кінець існування навчального закладу у вересні 1939 року за кількістю, вартістю, тематичним наповненням та виховним призначенням хирівська книгозбірня перевершувала навчальні бібліотеки тодішньої Галичини і стала помітним явищем в історії краю.

Висновки. Основне спрямування нашої роботи – це розкриття та репрезентація історико-культурного фонду ЛННБ України ім. В. Стефаника, зокрема збережених видань хирівської бібліотеки, яка, без сумніву, заслуговує на детальне та вагоме дослідження. Це насамперед науково-бібліографічний опис наявного книжкового масиву, запровадження в сучасний інформаційний простір пам'яток національного культурного надбання минулих поколінь, яке потрібно належно і постійно зберігати. Це допомагає створити якомога ціліснішу картину формування фондів і є джерелом книгознавчих та бібліотекознавчих досліджень, підтримує актуальний та активний розвиток наук книгознавчого циклу, а також дає змогу значно розширити коло зацікавлених дослідників і користувачів Бібліотеки.

1. Кусий Л. Історія відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР : докум. нарис / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. Львів, 2015. 200 с.
2. Лазарик І. Добромільський край. Коломия, 1999. 353 с.
3. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 : 1939–1945 : збірник документів і матеріалів / упоряд.: Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський ; наук. ред.: Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Наук.-досл. від. іст. колекцій. Львів, 2010. 620 с.

4. Сиванич Б. Хирівський заклад отців Єзуїтів: історія величі. Львів, 2017. 208 с.
5. Харчук Х. Р. Комплекс Культурно-освітнього закладу Єзуїтської гімназії та конвікту в м. Хирові. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Серія: Архітектура. Львів, 2007. № 585. С. 159–162.
6. Bębenek B. Gimnazjum i konwikt. *Chyrowiaczy* / red. L. Grzebień. Kraków, 1990. S. 9–15.
7. Borowik A. Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsa na tle epoki. Katowice : Wyd-wo Un-tu Śląskiego, 2012. 293 s.
8. Boylesve Marin de. Les Grands siècles et les grands hommes : coup d'oeil sur l'histoire du monde. Paris : Jules Vic, 1878. 132 s.
9. Bzowski T. Konwikt chyrowski. Chyrów : Wyd-wo Chyrowskiego Koła Tow-wa im. Piotra Skargi, 1935. 97 s.
10. Bzowski T. Sztandar Konwiktowy. *Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktowi i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936*. Kraków, 1936. S. 43–47.
11. Chwalewik E. Zbiory polskie : archiwa biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone : [y 2 t.]. Warszawa ; Kraków : Wyd-wo J. Mortkowicza ; Tow-wo Wydawnicze w Warszawie, 1926. T. 1. 489 s.
12. Chyrowiaczy : słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1939 / oprac.: Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz, Jan Niemiec. Kraków, 2000. 648 s.
13. Kramarz H. Urządzenie i organizacja Biblioteki Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach koło Chyrowa (1886–1939). *Librorum Amatori* : księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków, 2004. S. 177–192.
14. Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktowi i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936. Kraków, 1936. 189 s.
15. Kula E., Pękowska M. Gimnazjum Chyrowskie i jego wychowankowie. Galicja i jej dziedzictwo / red.: A. Meissner, J. Wyrozumski. Rzeszów : Wyd-wo WSP, 1995. T. 3 : Nauka i oświata. 286 s.
16. Lewicki K. Chyrowskie popioły. Wrocław, 1989. 57 s.
17. Liguori Alfonso Maria de. Apparecchio alla morte: ossia, Considerazioni sulle massime eterne : utili a tutti per meditare, ed a' sacerdoti per predicare / opera del beato Alfonso De Liguori. Bassano : Remondini, 1821. 444 s.
18. Meissner A. Źródła drukowane do dziejów oświaty w Galicji. *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji* / red. W. Szulakiewicz. Toruń : Wyd-wo UMK, 2003. S. 43–76.

19. Niemiec J. Zakład naukowo-wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie 1886–1939 / In-t Europejskich studiów Społecznych w Rzeszowie, Wydział Filozoficzny T-wo Jezusowego w Krakowie. Rzeszów ; Kraków, 1998. 486 s.
20. Orłowicz M. Pzewodnik po Galicyi. Lwów, 1914. 267 s.
21. Paszkiewicz U. Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510–1939). Warszawa, 1998. 260 s.
22. Poplatek J. Dzieje Konwiktu Chyrowskiego (1886–1936). *Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktu i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936*. Kraków, 1936. S. 9–41.
23. Sprawozdanie dyrekcji zakładu naukowo-wychowawczego O. O. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny. Chyrów, 1928–1929. 67 s.
24. Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem. Przemyśl, 1894. 82 s.

References

1. Kusyi, L., Snitsarchuk, L. V. (ed., 2015). Istoriiia viddilu spetsfondiv Lvivskoi naukovoii biblioteki im. V. Stefanyka AN URSS : dokum. narys [History of the department of special funds of Vasyl Stefanyk Scientific Library in Lviv Academy of Sciences of the Ukrainian SSR : docum. sketch] / NAN Ukrainy, Lviv. nats. nauk. b-ka Ukrainy im. V. Stefanyka. Lviv, 200 p. [in Ukr.].
2. Lazaryk, I. (1999). Dobromyl'skyi krai [Dobromyl region]. Kolomyia, 353 p. [in Ukr.].
3. Svarnyk, H., Dziuban, R., Kryvenko, M., Kusyi, L. & Murav'skyi, V. (comp., 2010). Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv [Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv: movement and loss of funds]. 1 : 1939–1945 : zbirnyk dokumentiv i materialiv. Lviv, 620 p. [in Ukr.].
4. Syvanych, B. (2017). Chyryv'skyi zaklad ott'siv Yezuitiv: istoriia velychi [Khiv Institution of Jesuit Fathers: History of Greatness]. Lviv, 208 p. [in Ukr.].
5. Kharchuk, Kh. (2007). Kompleks Kulturno-osvitnoho zakladu Yezuitskoi himnazii ta konvikt v m. Chyrovi [The Complex of Cultural and Educational Institution of the Jesuit Gymnasium and Boarding School in Chyrov]. *Visnyk NU "Lvivska politekhnika"*. Serii: *Arkhitektura*. Lviv, pp. 159–162. [in Ukr.].
6. Bębenek, B., Grzebień, L. (ed. 1990). Gimnazjum i konwikt [Junior high school and boarding school]. *Chyrowiaczy*. Kraków, pp. 9–15. [in Pol.].
7. Borowik, A. (2012). Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsa na tle epoki [History, architecture and creators of the OO Plant. Jesuits in Chyrov. The works of Antoni Łuszczkiewicz and Edgar Kováts against the background of the era]. Katowice : Wyd-wo Un-tu Śląskiego, 293 p. [in Pol.].

8. Boylesve, Marin de. (1878). Les Grands siècles et les grands hommes : coup d'oeil sur l'histoire du monde [The Great Centuries and the Great Men : A Look at World History]. Paris : Jules Vic, 132 p. [in Fre.].
9. Bzowski, T. (1935). Konwikt chyrowski. Chyrów [Chyryv boarding school. Chyrów] : Wyd-wo Chyrowskiego Koła Tow-wa im. Piotra Skargi, 97 p. [in Pol.].
10. Bzowski, T. (1936). Sztandar Konwiktowy [Convict Banner]. *Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktów i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936*. Kraków, pp. 43–47. [in Pol.].
11. Chwalewik, E. (1926). Zbiory polskie : archiwa biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone [Polish collections : archives of libraries, offices, galleries, museums and other collections of memorabilia from the past in the homeland and abroad, arranged alphabetically by town]. Warszawa ; Kraków : Wyd-wo J. Mortkowicza ; Tow-wo Wydawnicze w Warszawie, 1, 489 p. [in Pol.].
12. Grzebień, L., Kochanowicz, J. & Niemiec, J. (comp. 2000). Chyrowiacy : słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1939 [Chyrowiacy : biographical dictionary of pupils of the Scientific and Educational Institution of the OO. Jesuits in Chyrów 1886–1939]. Kraków, 648 p. [in Pol.].
13. Kramarz, H. (2004). Urządzenie i organizacja Biblioteki Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach koło Chyrowa (1886–1939) [The arrangement and organization of the Library of the Scientific and Educational Institution of o. Jesuits in Bąkowice near Chyrów (1886–1939)]. *Librorum Amatori* : księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków, pp. 177–192. [in Pol.].
14. *Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktów i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936* [Commemorative book of the 50th anniversary of the OO Boarding School and Junior High School. Jesuits in Chyrów 1886–1936]. (1936). Kraków, 189 p. [in Pol.].
15. Kula, E. & Pękowska, M., Meissner, A. & Wyrozumski, J. (ed., 1995). Gimnazjum Chyrowskie i jego wychowankowie [Khyrovské Gymnasium and its pupils]. Rzeszów : Wyd-wo WSP, 3 : Nauka i oświata, 286 p. [in Pol.].
16. Lewicki, K. (1989). Chyrowskie popioły [Chyryv ashes]. Wrocław, 57 p. [in Pol.].
17. Liguori, Alfonso Maria de. (1821). Apparecchio alla morte: ossia, Considerazioni sulle massime eterne : utili a tutti per meditare, ed a' sacerdoti per predicare [Preparation for death: that is, Considerations on the eternal maxims : useful for all to meditate, and for priests to preach] / opera del beato Alfonso De Liguori. Bassano : Remondini, 444 p. [in Ital.].

18. Meissner, A., Szulakiewicz, W. (ed., 2003). *Źródła drukowane do dziejów oświaty w Galicji* [Printed sources for the history of education in Galicia]. *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*. Toruń : Wyd-wo UMK, pp. 43–76. [in Pol.].
19. Niemiec, J. (1998). *Zakład naukowo-wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie 1886–1939* [Scientific and educational center of the Jesuit Fathers in Chyrów 1886–1939] / In-t Europejskich studiów Społecznych w Rzeszowie, Wydział Filozoficzny T-wo Jezusowego w Krakowie. Rzeszów ; Kraków, 486 p. [in Pol.].
20. Orłowicz, M. (1914). *Pzewodnik po Galicyi* [Guide to Galicia]. Lwów, 267 p. [in Pol.].
21. Paszkiewicz, U. (1998). *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczy-pospolitej (spis za lata 1510–1939)* [Inventories and catalogs of libraries from the eastern territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth (census for the years 1510–1939)]. Warszawa, 260 p. [in Pol.].
22. Poplatek, J. (1936). *Dzieje Konwiktu Chyrowskiego (1886–1936)* [The history of the Chyriv Convict (1886–1936)]. *Księga pamiątkowa 50-lecia Konwiktu i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1936*. Kraków, pp. 9–41. [in Pol.].
23. *Sprawozdanie dyrekcji zakładu naukowo-wychowawczego O. O. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny* [Report of the management of the Jesuit Fathers' scientific and educational center in Bąkowice near Chyrów for the school year]. (1928–1929). Chyrów, 67 p. [in Pol.].
24. *Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem* [Report of the Private Secondary School of OO. Jesuits in Bąkowice near Chyrów]. (1894). Przemyśl, 82 p. [in Pol.].

Oksana Bereza, Head of the sector of formation and cataloging of foreign language publications of the 19th – mid-20th centuries department of European books of the 19th–20th centuries, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Chyrów Jesuit College and its library (on the example of the fund of the department of European books of the 19th–20th centuries of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv)

The Chyrów educational institution of the Jesuit fathers, founded in 1886, was an institution of great importance for the education of elites at the turn

of the 19th and 20th centuries. In terms of scientific and general equipment, it was considered the best-equipped collegium in pre-war Galicia. Moreover, the equipment often exceeded the world standards of the time. Pupils of the Chyrów institution worked in various fields: government officials, politicians, diplomats, parliamentarians, soldiers, scientists, lawyers, artists, writers, clergy. Many famous Jesuits passed through him – theologians, magazine editors and persons who held high positions in the order. The article highlights the past pages of the Chyrów college, its development as an educational institution, which was a bright phenomenon in the history of education in Galicia in the 19th – mid-20th centuries. The formation of the Chyrów library at different stages of the institution's existence is analyzed, the characteristic features of the Chyrów collection are indicated, and the printed editions discovered from the book collection of the Chyrów College of Jesuit Fathers, stored in the fund of the Department of European Books of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. The study of the Chyrów collection includes the general characteristics of the institutional library, the analysis of the book array, the development of typology, and the clarification of the type and content. In the process of working on the article, we created a scientific and bibliographic description of Chyrów prints and introduced them into the modern scientific and informational space. Special attention was paid to the processing of book marks contained on the publications and indicating that the publications belong to the library of the Chyrów College, the artistic printed bookplate was described, and the owner's inscriptions on the examined copies were deciphered. It is characteristic of the books from the Chyrów collection that they contain numerous notes in the margins, which testifies to the scrupulous study of educational and fiction literature by high school students. Thus, the editions of the Chyrów library were examined from the standpoint of historical-bibliographical and historical-biographical analysis, interesting examples of the book heritage of the educational institution of the Jesuit fathers were investigated, which is an important direction of studying and revealing the historical and cultural funds of libraries as a significant component of the national cultural heritage.

Keywords: *Chyrów, Jesuits, college, dormitory, library, provenance, library fund.*